

կամ նոր համարը սերտէ մինչեւ վաղուան օրը. իսկ նա՝ թէ որ ծեծ կերաւ՝ լալով ողբալով, թէ որ դասը գիտցաւ՝ խնամնտալով տեղը կգառնայ. հոն ալ, կամ քովինին հետ չարութիւն կընէ, կամ թէ իրաւամբ ձանձրացած՝ հոգին բերանը եկած՝ պարապ կկենայ յօրանջելով, կամ ջուր խմելու երթամ ըսելով՝ ասոգիս անգին կտընտընայ ատեն կանցընէ, իրիկուն լինելուն կապատէ որ ագասի խեղճը այն անտանելի կեանքէն, այն սոսկալի տանջանարանէն, ու վաղէ երթայ տունը, ցատքըտէ, վագուրուտէ, կանչուրուտէ, քարեր նետէ, ապակիներ կտարտէ, մէկուն մէկալին հետ ծեծկուի, տունը տակն ու վրայ ընէ, մօրմէն հաղարումէկ անէծքներ լսէ, ու քանի որ հայրը տուն չէ գարձած՝ ամենեւին հոգ չընէ, գիտնալով որ երկրորդ օրը ուզէ չուզէ նորէն իրեն պատժարանը պիտի երթայ:

Մի՛ թէ անկարգ ըսուելու արժանի չեն այն դպրոցները՝ ուր որ վարժապետը հարկաւ տղուն ցած աչառութիւն (խաթըր նայիլ) կընէ, աղքատի տղուն դառն դահձութիւն, ուր որ վարժապետը աշակերտներէն ետքը կուգայ տնէն կամ սրճարանէն (խահուէէն), եւ աշակերտներէն առաջ կերթայ տունը կամ գլնետունը. ուր որ վարժապետը կանչով ու ճիշով՝ անէծքով յիշոցքով միայն կխօսի աշակերտաց հետ, ու իրեն ոչ թէ հովիւ անմեղ գառանց՝ հապա գայլ գիշախանձ լինելը անգադար կցուցընէ, մէկուն ծեծ քաշելով, մէկալին մազը փետելով, մէկուն երեսը թքնելով, մէկալին ապտակներ իջեցընելով, մէկուն քիթը աբիւնտտելով, մէկալին թեւը տեղէն հանելով, մէկուն բռնցի (եռմբուխով) թմբելով, մէկալին աքացի (թէքմէով) վայն իվրան բերելով: Վայ գլխուն այնպիսի վարժապետին,

եւ հազար վայ այնպիսի դպրոցին. ախառ տղոց ծնողացը ստըկին եւ մեղք մեր պատուական բայց ողորմելի աղգին, որ գուցէ գեռ շատ տեղ այնպիսի դպրոցներէ կապատէ իրեն լուսաւորութիւնը:

«Դպրոց պէտք է, դպրատուն պէտք է, վարժատուն պէտք է, ուսումնարան պէտք է» խօսքերը սովորական բան մը դարձեր են այժմեան ժամանակա շատ մարդկանց բերանը. եւ դպրոցի յարգը գիտցող չգիտցող՝ առ հասարակ այս գովելի ազադակը կվերցընեն. բայց թէ հարցընես որ ինչ տեսակ դպրոց պէտք է, պատասխան տալու տեղ՝ իրարու երես կնային: Քաղց մըն է որ կզգան խեղճերը բնականապէս ու ժամանակիս բերմունքէն, եւ իրաւունք ունին. բայց թէ ինչ պիտի ուտեն որ անունդ առնուն՝ իրենք ալ չեն գիտեր: Եթէ հարցընես՝ գոնէ ընդհանրապէս՝ թէ ինչ տեսակ դպրոց կուզէք, անկարգ թէ բարեկարգ, «իհարկէ բարեկարգը կուզեմք, էն ազէկը կուզեմք» կազաղակեն, բայց թէ ինչպէս կլինի բարեկարգ դպրոցը՝ գուցէ իրենց երազին մէջ ալ տեսած չեն, ուստի եւ մեղադրութենէ ազատ են:

Կարժէ ուրեմն որ քանի մը յօդուածներով ամսագրոյս մէջ դպրոցներու բարեկարգութեանը վրայ խօսեմք, յուսալով որ ոչ սակաւ օգուտ քաղեն մեր խօսքերէն թէ բարեսէր ծնողք եւ թէ վարժապետը:

Առ այժմ՝ կրկնեմք մեր իսկզբան ըսածը թէ մեր աղգին յառաջադիմութեանը գրելխաւոր պատճառ ու լուսաւորութեանը գրելխաւոր աղբիւր՝ բարեկարգ դպրոցները պիտի լինին, առանց այսպիսի դպրոցներ բանալու, կամ թէ առանց արգէն եղածները բարեկարգելու ամենեւին չյուսամք որ աղգերնիս լուսաւորուի ու առաջ երթայ:

ԲԱՐՅԱԿԱՆ.

Ուսումը մարդուս մտքին համար է, կրթութիւնը՝ բոլոր անձին համար. ուսման նպատակն է ճշմարտութիւնը գտնել, իսկ կրթութեան նպատակը՝ թէ ճշմարտութիւնը, թէ բարին, թէ օգտակարը եւ թէ վայելուչը ձեռք ձգել: Ուսումը առանց կրթութեան անօգուտ է, երբեմն ալ վնասակար: Պառաւ կնկան մը տուած կրթութիւնը շատ աւելի օգտակար կընայ լինել, քան թէ երեւելի փիլիսոփայի մը տուած ուսումը: